

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ЄФРЕМОВ АРТЕМ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 349.22

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ
ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 12.00.05 – трудове право;
право соціального забезпечення

Автореферат дисертації
на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Дніпропетровськ – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі цивільно-правових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх справ України.

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, професор
ОБУШЕНКО Олександр Миколайович,
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, перший проректор.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
ЩЕРБИНА Віктор Іванович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, професор кафедри
трудового права та права соціального
забезпечення;

кандидат юридичних наук
ЧОРНА Катерина Павлівна,
Міжрегіональна академія управління
персоналом, заступник завідувача кафедри
комерційного та трудового права Інституту
права імені князя Володимира Великого

Захист відбудеться 14 листопада 2015 року о 09-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 08.727.03 Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ за адресою: 49005, м. Дніпропетровськ, проспект Гагаріна, 26.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ за адресою: 49005, м. Дніпропетровськ, проспект Гагаріна, 26.

Автореферат розіслано 09 жовтня 2015 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Т.М. Лежнєва

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах становлення України як правової та демократичної держави, де забезпечуються усі соціальні інтереси громадян, питання збереження життя та здоров'я працівників у процесі виконання ними своїх трудових обов'язків набуває все більшої актуальності та вагомості. Для запобігання негативних наслідків професійного травматизму, аварій, професійних захворювань або непередбачуваних ситуацій в умовах виробничої діяльності, першочерговим завданням держави є розробка та впровадження заходів індивідуального або колективного захисту працівників приватного та державного сектору від будь-якого шкідливого і небезпечного впливу.

Для внесення реальних позитивних змін на практиці є потреба здійснення комплексного та повномасштабного науково-теоретичного дослідження проблематики охорони праці державних службовців. Зазначене покликане віднайти шляхи запобігання професійним захворюванням і травмам різних категорій державних службовців, специфіка роботи яких часто вимагає діяти не у своїх інтересах, а в інтересах суспільства.

Трудова діяльність державних службовців протікає в умовах нервово-емоційних, психофізичних, розумових, тривалих статичних, підвищених зорових навантажень, обмеженої рухової активності, що призводить до гострої перевтоми, нервових розладів. Виникає розумове перенапруження, хронічна втома, загострення відносин з колегами і керівництвом. При цьому фізіологічне і психологічне стомлення супроводжується погіршенням якості роботи, втратою концентрації уваги і координації рухів, втратою обережності і обачності. Психофізіологічні та емоційні перенапруження державних службовців можуть призвести до професійних захворювань та інших різних небажаних наслідків, пов'язаних зі значними соціальними та економічними втратами.

Актуальність досліджуваних у науковій роботі проблем обумовлена невизначеністю правового регулювання охорони праці державних службовців в трудовому праві, невідповідністю багатьох нормативних актів у сфері охорони праці державних службовців вимогам сьогодення і потребою їх вдосконалення, прогалинами у чинному нормативно-правовому регулюванні, а також відсутністю окремого закону, який би визначав особливості здійснення охорони праці державних службовців і, що найважливіше, відсутністю як в чинному законодавстві, так і в науковій юридичній літературі чітко сформульованих, систематизованих, єдиних підходів до визначення напрямів удосконалення правового регулювання охорони праці державних службовців.

Потреба у реформуванні і оновленні трудового законодавства України, вивченні і врахуванні як позитивного, так і негативного зарубіжного досвіду правового регулювання охорони праці державних службовців, недостатній рівень розробленості теоретичних і практичних проблем удосконалення вітчизняного законодавства у сфері регулювання охорони праці державних службовців як суб'єктів трудових відносин обумовлюють актуальність обраної теми дослідження. Крім того, актуальність даної тематики також зумовлена тим, що сьогодні перед нашою державою стоїть важливе завдання, яке полягає у виборі шляху розвитку та подальшого вдосконалення норм трудового законодавства шляхом прийняття Трудового кодексу, в якому варто закріпити норми, що стосувались б особливостей правового регулювання охорони праці таких специфічних суб'єктів трудового права як державні службовці, на основі запозичень норм трудового законодавства зарубіжних країн.

Проблематиці правового регулювання охорони праці державних службовців в більшій чи меншій мірі приділяли увагу у своїх працях такі науковці, як Н. Б. Болотіна, Г. Г. Гогіташвілі, І. П. Голосніченко, І. П. Греков, Н. В. Грищук, В. В. Дерпак, Є. П. Желібо, В. В. Зацарний, С. О. Іванов, М. І. Іншин, П. О. Ізуїта, М. П. Купчик, Г. В. Мальцев, О. М. Мельник, А. В. Нестеров, О. Ф. Новікова, О. М. Обушенко, П. М. Рабінович, Ю. А. Селезньова, А. О. Соколова, В. М. Соловійов, І. Ф. Степанець, О. В. Супрун, Д. П. Тимошина, Н. М. Хуторян, К. П. Чорна, І. М. Шопіна, В. І. Щербина, З. М. Яремко, О. М. Ярошенко та ін. Втім, попри вагомий внесок учених, питання правового регулювання охорони праці державних службовців і досі залишаються остаточно не вирішеними, багато аспектів вказаної проблематики потребують подальшого ґрунтовного та комплексного наукового дослідження та вдосконалення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана на кафедрі цивільно-правових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2011–2015 рр., затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 24.09.2010 р. № 14–10, та у межах загальноуніверситетської наукової теми «Актуальні проблеми державотворення, правотворення та правозастосування» (державний реєстраційний номер 0112U003550), затвердженої 28.05.2012 р, та теми кафедри «Проблеми здійснення та захисту прав і свобод суб'єктів цивільних, трудових та природоресурсних правовідносин» (протокол № 2 від 22.08.2014 р.).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є виявлення проблем сучасного стану правового регулювання охорони праці державних службовців в Україні та пошук шляхів їх подолання.

Для досягнення мети дослідження визначені наступні *задачі*:

- визначити поняття охорони праці державних службовців в Україні;
- дослідити історичну генезу правового регулювання охорони праці державних службовців;
- проаналізувати сучасний стан правового регулювання охорони праці державних службовців в Україні;
- виокремити принципи та гарантії охорони праці державних службовців, а також їх особливості;
- проаналізувати права й обов'язки державного службовця у сфері охорони праці;
- з'ясувати сутність та значення нагляду і контролю за додержанням законодавства про охорону праці державних службовців в Україні;
- сформулювати напрями удосконалення правового регулювання охорони праці державних службовців в Україні;
- запропонувати шляхи запозичення зарубіжного досвіду правового регулювання охорони праці державних службовців.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації конституційного права людини на охорону життя і здоров'я у процесі трудової діяльності, на належні, безпечні і здорові умови праці.

Предметом дослідження є правове регулювання охорони праці державних службовців в Україні.

Методи дослідження. Наукове дослідження побудовано на застосуванні загального системно-структурного методу, основні елементи якого забезпечили високий ефект побудови моделей розв'язання поставлених задач. В основі системи методології наукового аналізу правового регулювання охорони праці державних службовців в Україні лежать наступні методи: 1) діалектичний метод – дає змогу досліджувати охорону праці державних службовців у процесі її розвитку через діалектичні категорії, а також сприяє розумінню внутрішніх протилежностей у даній сфері (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3); 2) системний метод – дозволив здійснити повне та об'єктивне дослідження правового регулювання охорони праці державних службовців (підрозділи 1.4, 2.1, 2.2); 3) історичний метод – дав змогу дослідити виникнення, формування і розвиток правового регулювання охорони праці державних службовців у хронологічній послідовності (підрозділ 1.2); 4) логічні методи і прийоми – дедукція, індукція, аналогія, аналіз, синтез простежуються впродовж здійснення усього наукового аналізу. У науковому дослідженні використовувалися і інші методи пізнання, наприклад, за допомогою методу моделювання сформульовано пропозиції щодо вдосконалення національного законодавства, яке регламентує правове регулювання охорони праці державних службовців України (підрозділи 2.3 і 2.4).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є однією з перших спроб комплексно, з використанням сучасних методів пізнання, урахуванням новітніх досягнень правової науки дослідити проблемні питання правового регулювання охорони праці державних службовців. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень та висновків, запропонованих особисто здобувачем. Основні з них такі:

уперше:

- надано комплексне визначення охорони праці державних службовців;
- проведено періодизацію історичного генезису правового регулювання охорони праці державних службовців;
- комплексно визначено напрями оптимізації правового регулювання охорони праці державних службовців в Україні;
- сформульовано взаємоузгоджені та взаємодоповнюючі шляхи запозичення Україною зарубіжного досвіду правового регулювання охорони праці державних службовців;

удосконалено:

- характеристику принципів охорони праці державних службовців, яким притаманні наступні індивідуальні риси: а) вони є необхідними засадничими підвалинами регулювання сфери охорони праці державних службовців; б) вони мають своє відображення у нормативно-правових актах трудового законодавства України; в) принципи охорони праці державних службовців ілюструють загальні тенденції та спрямування розвитку даної галузі; г) їх існування є об'єктивно виправданим та обов'язковим задля належного регулювання цієї сфери; д) вони виступають необхідними критеріями вдосконалення та поліпшення умов праці державних службовців; е) принципи охорони праці державних службовців покликані налагодити дієвий механізм ефективної роботи;

- класифікацію гарантій охорони праці державних службовців в Україні: забезпечення права на охорону праці при укладенні трудового договору державним службовцем; забезпечення права на охорону праці при здійсненні своїх службових обов'язків державними службовцями; індивідуальний підхід до створення на робочих місцях безпечних умов праці; проведення навчань з питань охорони праці для державних службовців; забезпечення державних службовців засобами індивідуального захисту у небезпечних ситуаціях; забезпечення спеціальних заходів з охорони праці для окремих пільгових категорій державних службовців;

- перелік загальних обов'язків державних службовців в сфері охорони праці: а) дбати про особисту безпеку і здоров'я; б) дбати про безпеку і здоров'я оточуючих людей в процесі виконання будь-яких робіт чи під час

перебування на території органів державної влади, підприємств, установ, організацій; в) знати і виконувати вимоги нормативно-правових актів з охорони праці, правила поведінки з машинами, механізмами, устаткуванням та іншими засобами виробництва; г) користуватися засобами колективного та індивідуального захисту; е) проходити у встановленому законодавством порядку попередні та періодичні медичні огляди; є) утримувати в порядку своє робоче місце, забезпечувати безпечне використання електроенергії та інших матеріальних ресурсів (цінностей); ж) суворо дотримуватись вимоги щодо заборони куріння тютюнових виробів на робочих місцях, сходах, у тамбурах, туалетах, складських та виробничих приміщеннях, крім спеціально відведених місць, обладнаних кімнат.

– специфічні обов'язки державних службовців в сфері охорони праці:

а) обов'язок вживати заходів до негайного усунення причин і умов, що створюють перешкоди чи ускладнюють нормальне виконання обов'язків та негайно повідомляти про це керівництво відповідного органу державної влади; б) обов'язок утримувати умови праці на робочому місці, а також санітарно-побутові умови у відповідності до вимог нормативно-правових актів про охорону праці й внутрішнім інструкціям та правилам відповідного державного органу; в) відповідальність керівника органу державної влади та визначеної ним особи за стан пожежної безпеки та дотримання інструкцій з охорони праці у відповідному органі;

дістали подальшого розвитку:

– перелік особливостей гарантій охорони праці державних службовців, до яких віднесено: а) покликані налагодити дієвий механізм забезпечення нормативного регулювання сфери охорони праці; б) мають своє відображення у нормах чинного трудового законодавства; в) виступають передумовою задоволення соціальних благ даної категорії працівників; г) є одним із засобів забезпечення дисципліни й законності при здійсненні державними службовцями своїх функцій; д) спрямовані на створення та охорону умов для реалізації прав та свобод державних службовців; е) забезпечують реальне здійснення можливостей державних службовців, закріплених у загальних та спеціальних нормативно-правових актах;

– твердження про те, що специфічними правами державних службовців в сфері охорони праці є: а) право на одержання інформації про заходи забезпечення їх безпеки; б) право на надання згоди щодо кандидатур осіб, які безпосередньо забезпечуватимуть їх особисту охорону; в) право на тимчасову відмову в письмовій формі від особистої охорони, приймаючи на себе повну відповідальність за можливі негативні наслідки цієї дії; г) право застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби і вогнепальну зброю у випадках і в порядку, передбачених законодавством, якщо існує загроза особистої безпеки

чи безпеки оточуючих.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені у дисертації результати дослідження, можуть бути використані:

– у науково-дослідній сфері – для подальшого дослідження правового регулювання охорони праці державних службовців в Україні;

– у правотворчості – у процесі підготовки проектів нових і вдосконалення чинних законодавчих актів, які визначають основи охорони праці державних службовців;

– у правозастосовній діяльності – з метою вдосконалення практики використання норм про охорону праці державних службовців;

– у навчальному процесі – положення й висновки, зроблені в дисертації, можуть бути використані під час вивчення навчальної дисципліни «Трудове право» у вищих юридичних навчальних закладах, у процесі вдосконалення робочих програм і планів, при підготовці підручників, навчальних посібників, лекцій та інших навчально-методичних матеріалів.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення, висновки й пропозиції дисертаційної роботи доповідалися дисертантом на засіданнях кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, а також були оприлюднені на наукових заходах: міжнародній науково-практичній конференції «Дотримання прав людини: Сучасний стан правового регулювання та перспективи його вдосконалення» (м. Київ, березень 2015 р.), науково-практичній конференції «Наукові дослідження сучасного законодавства України – прогрес юридичної науки XXI століття» (м. Київ, червень 2015 р.).

Публікації. Основні результати дисертації, висновки та пропозиції знайшли відображення у п'яти статтях, з яких чотири статті у наукових фахових виданнях України, одна стаття у науковому періодичному виданні іншої держави, а також в двох тезах доповідей і повідомлень на вказаних наукових заходах.

Структура та обсяг дисертації зумовлені об'єктом і предметом дослідження, відображають його мету і задачі. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, що об'єднують вісім підрозділів, висновків і списку використаних джерел (218 найменувань). Загальний обсяг роботи становить 216 сторінок, з яких основний текст викладено на 194 сторінках, список використаних джерел – на 22 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дисертації, охарактеризовано стан її наукової розробки, визначено мету, основні завдання, об'єкт, предмет та методологічні засади дисертаційного дослідження, сформульовано наукову новизну, теоретичні та практичні результати, що були отримані дисертантом, а також вказано ступінь апробації результатів дослідження та наявність публікацій за темою дисертації.

Розділ 1 «Соціально-правова природа охорони праці державних службовців в Україні» складається з чотирьох підрозділів та присвячений з'ясуванню сутності, значення, особливостей охорони праці державних службовців та визначенню його сучасного стану правового регулювання.

У підрозділі 1.1 *«Поняття й ознаки охорони праці державних службовців»* на основі проведеного аналізу зауважено, що державні службовці є особливою категорією працівників, яка покликана виконувати службово-трудові обов'язки з метою забезпечення порядку у суспільстві і державі. Умови, в яких працюють державні службовці, потребують підвищеної уваги у контексті їх оптимізації, гарантування усіх можливостей щодо реалізації трудового потенціалу. Звернено увагу, що специфіка роботи державних службовців викликає гостру потребу у вдосконаленні існуючих засобів та заходів охорони праці. Умови праці створюють для державного службовця надзвичайно високий рівень ризику втрати життя та ушкодження здоров'я як найвищих соціальних цінностей.

В роботі підкреслено, що трудова діяльність державних службовців пов'язана з постійним контактом із широким колом людей різних соціальних станів, віку та мотивацій; з аналізом та переробкою в короткі строки великої кількості інформації; з прийняттям відповідальних рішень. Від професіоналізму і наполегливості державних службовців залежать рівень задоволення громадян діяльністю влади, соціальна стабільність у суспільстві, благополуччя держави.

Наявність ефективної системи забезпечення охорони праці державних службовців є передумовою для появи та закріплення на державній службі професійних, відповідальних і сумлінних працівників, які б своєю діяльністю підвищували рівень правосвідомості суспільства, сприяли зміцненню правопорядку, утвердженню верховенства закону та неухильному додержанню прав і свобод людини і громадянина.

У підрозділі 1.2 *«Історична генеза правового регулювання охорони праці державних службовців»* досліджено процес правового регулювання питання охорони праці державних службовців у хронологічному порядку – з моменту

його виникнення до теперішніх днів.

Аргументовано позицію, що становлення правового регулювання охорони праці державних службовців бере свій початок з XVIII ст. Відзначено, що уже з початку XX ст. значну увагу правотворця приділено закріпленню галузевих стандартів охорони праці, які переважно не мали відношення до сфери діяльності державних службовців. Відмічено, що фактично лише у період з 1919 по 1971 рр. відбувалося формування охорони праці державних службовців, було прийнято перші нормативно-правові акти у даній сфері. Першими свого роду були нормативно-правові акти, які обмежували робочий час працівника, в тому числі і державного службовця. Згодом, після 1917 р., коли розпочався новий період, характеризується початком науково-технічного прогресу, що ускладнює трудову діяльність охорони праці державних службовців. Тим не менш, за радянських часів, даному питанню приділяється не належна увага. З часів здобуття Україною незалежності активно вирішуються проблеми забезпечення охорони праці державних службовців та удосконалення умов здійснення ними трудової діяльності.

Однак, незважаючи на позитивну тенденцію підвищення рівня охорони та забезпечення безпеки державних службовців існує ряд недоліків, серед яких: відсутність систематизації і єдності норм, які регулюють питання охорони праці державних службовців, відсутність окремого законодавчого акту про охорону праці державних службовців, в якому би детально було врегульовано питання охорони праці державних службовців. Дисертантом акцентовано увагу на необхідності вдосконалення концептуальних положень про охорону праці державних службовців.

У підрозділі 1.3 «Сучасний стан правового регулювання охорони праці державних службовців в Україні» автором підсумовано, що сучасний стан правового регулювання охорони праці державних службовців перебуває на новому етапі розвитку і потребує подальшої розробки.

Резюмовано, що правове регулювання охорони праці державних службовців однозначно лежить в площині трудового права, а тому ті нормативно-правові акти, які регулюють охорону праці всіх категорій працівників, можна застосовувати і до питань охорони праці державних службовців, з урахуванням особливостей такої трудової діяльності.

Констатовано, що значення положень щодо охорони праці державних службовців є надзвичайно великим, бо саме від кожного державного службовця залежать оперативність і якість вирішення загальнодержавних і місцевих проблем. Способи вирішення проблем у сфері охорони праці працівників державної служби полягають у створенні потужнішої нормативної бази і вдосконаленні наявної. Адже наскільки краще будуть створені умови щодо охорони праці державних службовців у їхньому трудовому процесі,

настільки більше буде враховано потреби суспільства.

У підрозділі 1.4 «Принципи та гарантії охорони праці державних службовців» встановлено, що принципам охорони праці державних службовців притаманні наступні індивідуальні характерні риси: (1) вони є необхідними засадничими підвалинами регулювання сфери охорони праці державних службовців; (2) вони мають своє відображення у нормативно-правових актах трудового законодавства України; (3) принципи охорони праці державних службовців ілюструють загальні тенденції та спрямування розвитку даної галузі; (4) їх існування є об'єктивно виправданим та обов'язковим задля належного регулювання цієї сфери; (5) вони виступають необхідними критеріями вдосконалення та поліпшення умов праці державних службовців; (6) принципи охорони праці державних службовців покликані налагодити дієвий механізм ефективної роботи.

Автором зазначено, що гарантії охорони праці державних службовців, як і принципи, мають певні особливості, що відображають їх внутрішню сутність та дозволяють відокремити від інших правових категорій. Такими характерними особливостями названо: (1) вони покликані налагодити дієвий механізм забезпечення нормативного регулювання сфери охорони праці; (2) вони мають своє відображення у нормах чинного трудового законодавства; (3) гарантії охорони праці державних службовців виступають передумовою якісного виконання службово-трудова обов'язків даною категорією працівників; (4) вони є одним із засобів забезпечення дисципліни й законності при здійсненні державними службовцями своїх функцій; (5) спрямовані на створення та охорону умов для реалізації прав та свобод державних службовців в сфері охорони праці; (6) гарантії охорони праці державних службовців забезпечують реальне здійснення можливостей державних службовців, закріплених у загальних та спеціальних нормативно-правових актах.

Розділ 2 «Шляхи оптимізації правового регулювання охорони праці державних службовців в Україні» складається із чотирьох підрозділів та присвячений визначенню проблем правового регулювання охорони праці державних службовців та пошуку шляхів їх вирішення з урахування позитивного зарубіжного досвіду.

У підрозділі 2.1 «Права й обов'язки державного службовця у сфері охорони праці» досліджено проблемну тематику щодо прав та обов'язків державних службовців в сфері охорони праці, яка в науковому просторі особливому аналізу не піддавалася.

Дисертант навів перелік специфічних прав державних службовців в сфері охорони праці, а саме: 1) право на одержання інформації про заходи забезпечення їх безпеки; 2) право на надання згоди щодо кандидатур осіб, які

безпосередньо забезпечуватимуть їх особисту охорону; 3) право на тимчасову відмову в письмовій формі від особистої охорони, приймаючи на себе повну відповідальність за можливі негативні наслідки цієї дії; 4) право застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби і вогнепальну зброю у випадках і в порядку, передбачених законодавством, якщо існує загроза особистої безпеки чи безпеки оточуючих.

До специфічних обов'язків державних службовців в сфері охорони праці віднесено: 1) обов'язок вживати заходів до негайного усунення причин і умов, що створюють перешкоди чи ускладнюють нормальне виконання обов'язків, та негайно повідомляти про це керівництво відповідного органу державної влади; 2) обов'язок утримувати умови праці на робочому місці, а також санітарно-побутові умови у відповідності вимогам нормативно-правових актів про охорону праці й внутрішнім інструкціям та правилам відповідного державного органу; 3) за стан пожежної безпеки та дотримання інструкцій з охорони праці в органі державної влади відповідає керівник органу державної влади та визначена ним відповідальна особа, за якою закріплений такий обов'язок.

У підрозділі 2.2 «Нагляд і контроль за дотриманням законодавства про охорону праці державних службовців» встановлено, що ознаками контролю за дотриманням законодавства про охорону праці державних службовців є те, що він є: 1) засобом забезпечення законності; 2) однією із найважливіших функцій держави; 3) здійснюється обмеженим колом суб'єктів, що наділені на те відповідними повноваженнями; 4) з однієї сторони складає діяльність, тобто здійснення обліку та перевірки дотримання законодавства про охорону праці, з іншої – сукупність повноважень контролюючих суб'єктів по здійсненню контрольних заходів; 5) передбачає здійснення комплексу контрольних заходів; 6) результатом здійснення контрольної діяльності є прийняття певного рішення, припису.

Наголошено, що під змістом державного нагляду за дотриманням законодавства про охорону праці слід розуміти перелік прав та обов'язків органів і посадових осіб центральних органів виконавчої влади, що здійснюють відповідний вид державного нагляду.

Аргументовано, що дослідження порядку здійснення нагляду та контролю за охороною праці державних службовців у теперішній час є актуальним як ніколи, оскільки після ратифікації Угоди про асоціацію між Україною і Європейським Союзом Україна ступила на шлях євроінтеграції, незворотної побудови ринкової економіки, що, окрім іншого, передбачає також адаптацію законодавства України до законодавства Європейського Союзу, в тому числі законодавства про охорону праці.

Запропоновано доповнити законодавчий перелік видів контролю

судовим контролем, попри його непередбаченість безпосередньо у Законі України «Про охорону праці». Адже, сутність судового контролю полягає в тому, що суд використовує свої повноваження кожний раз, коли державний орган здійснює незаконну, недоцільну або несправедливу дію чи приймає таке саме рішення (акт).

У підрозділі 2.3 «Напрями вдосконалення правового регулювання охорони праці державних службовців в Україні» визначено необхідність встановлення контролю за використанням внутрішньозмінних перерв для відпочинку службовців, які працюють з ЕОМ; а також необхідність прийняття окремого Закону України «Про охорону праці державних службовців» у зв'язку з специфікою та важливістю їхньої роботи.

Необхідність формулювання шляхів удосконалення правового регулювання охорони праці державних службовців обумовлена докорінними змінами всієї системи суспільних відносин, що відбуваються в Україні у зв'язку з: формуванням ринкових відносин та соціально-економічних перетворень, реформуванням національної правової системи, з підписанням нашою державою Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, де одним із актуальних питань є питання реформування та гармонізації трудового законодавства у відповідності із законодавством ЄС та його державами-членами.

Удосконалення правового регулювання охорони праці державних службовців є вимогою усього українського суспільства, добробут якого в значній мірі залежить від рівня забезпеченості належних, здорових та безпечних умов виконання службово-трудова функцій державними службовцями. Важливою умовою ефективної діяльності з удосконалення правового регулювання охорони праці державних службовців є чітке визначення напрямів такого удосконалення.

У підрозділ 2.4 «Зарубіжний досвід правового регулювання охорони праці державних службовців: перспективи запозичення для України» зазначено, що в США Комітет з охорони праці державних службовців покликаний функціонувати як орган адміністративного оскарження дій, рішень чи бездіяльності роботодавця у такій вузькій сфері як забезпечення належних, безпечних та здорових умов праці, звернення до якого не виключає звернення до суду за захистом своїх трудових прав та інтересів. Комітет є також інстанцією вирішення трудових спорів в державному секторі, однак здійснення такої діяльності – це прерогатива судів, які є спеціалізованими установами з вирішення соціальних конфліктів, а тому не може бути покладена на орган нагляду та контролю.

Запропонована форма контролю з боку держави за створенням профспілок в особі Комітету з охорони праці державних службовців

сприятиме розвитку інституту громадського контролю за дотриманням законодавства про охорону праці в державному секторі на території України. Запозичення такого досвіду для України є невід'ємною складовою на шляху до входження до міжнародної трудової спільноти.

Звернено увагу, що з російського законодавства щодо охорони праці державних службовців можна запозичити наступне: по-перше, закріпити на законодавчому рівні – в Законі України «Про державну службу» – обов'язок державних службовців всіх рівнів проходити диспансеризацію; по-друге, встановити періодичність проходження диспансеризації один раз на 2 роки; по-третє, диспансеризація має бути безоплатною, тому повинна фінансуватися з державного або місцевого бюджетів; по-четверте, встановити контроль за проходженням державними службовцями диспансеризації у формі звітування керівника державного органу перед начальником територіального органу Державної інспекції з питань праці про проходження службовцями такої процедури.

Враховуючи передовий досвід Німеччини в організації та діяльності трудових судів, існує реальна необхідність у створенні судів трудової юрисдикції в Україні з обов'язковою колегіальною формою вирішення справ. Перевагою колегіальної форми розгляду справ перед одноособовою формою є те, що колегія більш ретельно розглядає справи, а отже, допускає значно менше помилок при ухваленні судового рішення.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні представлено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що полягає у визначенні концептуальних засад модернізації та оптимізації правового регулювання щодо охорони праці державних службовців в Україні. Основними науковими і практичними результатами роботи є такі висновки і пропозиції:

1. Охорона праці державних службовців є складною системою заходів і засобів безпеки та гігієни праці правового, соціально-економічного, психологічного, культурного, організаційно-технічного, наукового, санітарно-гігієнічного, лікувально-профілактичного, реабілітаційного та іншого характеру, що покликані здійснювати попередження (мінімізацію ризику настання) нещасних випадків у державних органах, інцидентів, небезпечних пригод, професійних захворювань, ушкодження здоров'я, а також сприяти збереженню й оптимізації фізичного та психічного здоров'я і працездатності у процесі виконання службово-трудова обов'язків кожним громадянином України, який займає посаду в державному органі на основі трудового

договору (контракту).

2. Становлення і розвиток охорони праці державних службовців включає наступні етапи, як-от: XVIII ст. – 1903 р. – створено передумови для подальшого становлення законодавства стосовно охорони праці державних службовців, хоча норм, які регулюють охорону праці державних службовців як окремої категорії працівників, прийнято ще не було; 1903-1918 рр. – значну увагу правотворця приділено закріпленню галузевих стандартів охорони праці, які переважно не мали відношення до сфери діяльності державних службовців; 1919-1971 рр. – період формування правового регулювання охорони праці державних службовців; 197-1991 рр. – характеризується початком інтенсивного розвитку науково-технічного прогресу, що ускладнює процес охорони праці державних службовців; 1991 р. – до цього часу – активно вирішуються проблеми забезпечення охорони праці державних службовців та удосконалення умов здійснення трудової діяльності України.

3. Сучасний стан правового регулювання охорони праці державних службовців характеризується необхідністю проведення реформи, а саме – потрібно провести узагальнення й переосмислення існуючих підходів до проблеми правового регулювання управління охороною праці працівників державної служби з урахуванням сучасних реалій, також, існує потреба у формулюванні основних напрямів удосконалення законодавства в цій сфері. Крім того, для успішної реалізації всього комплексу прав та інтересів державних службовців як працівників, у галузі охорони праці необхідно не тільки ухвалення нових і удосконалення діючих нормативних правових актів, а й чітке їхнє дотримання суб'єктами трудових відносин.

4. До основних принципів охорони праці державних службовців належать:

- абсолютна цінність життя та здоров'я державного службовця;
- надання належного рівня соціального захисту державним службовцям;
- відповідальність керівника відповідного державного органу чи органу місцевого самоврядування за створення і забезпечення безпечних та здорових умов праці державним службовцям;
- відшкодування шкоди державним службовцям у випадку професійних захворювань або нещасних випадків у процесі здійснення службової діяльності;
- запровадження уніфікованих нормативів з питань охорони праці державних службовців в усіх державних органах;
- систематичне підвищення кваліфікації державних службовців у сфері охорони праці;
- поєднання співробітництва та консультацій між різноманітними органами державної влади з питань поліпшення охорони праці.

Принципам охорони праці державних службовців притаманні наступні індивідуальні риси: а) вони є необхідними засадничими підвалинами регулювання сфери охорони праці державних службовців; б) вони мають своє відображення у нормативно-правових актах трудового законодавства України; в) принципи охорони праці державних службовців ілюструють загальні тенденції та спрямування розвитку даної галузі; г) їх існування є об'єктивно виправданим та обов'язковим задля належного регулювання цієї сфери; д) вони виступають необхідними критеріями вдосконалення та поліпшення умов праці державних службовців; е) принципи охорони праці державних службовців покликані налагодити дієвий механізм ефективної роботи.

Гарантіями охорони праці державних службовців в Україні є: а) забезпечення права на охорону праці при укладенні трудового договору державним службовцем; б) забезпечення права на охорону праці при здійсненні своїх службових обов'язків державними службовцями; в) індивідуальний підхід до створення на робочих місцях безпечних умов праці; г) проведення навчань з питань охорони праці для державних службовців; д) забезпечення державних службовців засобами індивідуального захисту у небезпечних ситуаціях; е) забезпечення спеціальних заходів з охорони праці для окремих пільгових категорій державних службовців.

До переліку особливостей гарантій охорони праці державних службовців віднесено такі: а) покликані налагодити дієвий механізм забезпечення нормативного регулювання сфери охорони праці; б) мають своє відображення у нормах чинного трудового законодавства; в) виступають передумовою задоволення соціальних благ даної категорії працівників; г) є одним із засобів забезпечення дисципліни й законності при здійсненні державними службовцями своїх функцій; д) спрямовані на створення та охорону умов для реалізації прав та свобод державних службовців; е) забезпечують реальне здійснення можливостей державних службовців, закріплених у загальних та спеціальних нормативно-правових актах

5. До загальних прав державних службовців в сфері охорони праці віднесено: а) право бути ознайомленим з дорученою роботою, умовами, оплатою праці та своїми правами та обов'язками; б) право бути ознайомленим з правилами внутрішнього трудового розпорядку та колективним договором, чинним на даному підприємстві, в установі, організації; в) право отримати інструктаж з техніки безпеки, виробничої санітарії, гігієни праці, протипожежної охорони та інших правил з охорони праці; г) право на умов праці на робочому місці чинному українському законодавству; д) право на безпеку технологічних та інших засобів, необхідних для виконання своїх трудових функцій; е) право на відповідність засобів колективного і індивідуального захисту, а також санітарно-побутових умов вимогам чинного

українського законодавства; є) право відмовитися від дорученої роботи, якщо створилася виробнича ситуація, небезпечна для його життя чи здоров'я або для людей, які його оточують, або для виробничого середовища чи довкілля; ж) право на отримання середнього заробітку зважаючи на умови, що зазначені в попередньому пункті; з) право розірвати трудовий договір за власним бажанням, якщо роботодавець не виконує законодавства про охорону праці, не додержується умов колективного договору з цих питань.

Специфічними правами державних службовців в сфері охорони праці є: а) право на одержання інформації про заходи забезпечення їх безпеки; б) право на надання згоди щодо кандидатур осіб, які безпосередньо забезпечуватимуть їх особисту охорону; в) право на тимчасову відмову в письмовій формі від особистої охорони, приймаючи на себе повну відповідальність за можливі негативні наслідки цієї дії; г) право застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби і вогнепальну зброю у випадках і в порядку, передбачених законодавством, якщо існує загроза особистої безпеки чи безпеки оточуючих

До загальних обов'язків державних службовців в сфері охорони праці слід відносити: а) дбати про особисту безпеку і здоров'я; б) дбати про безпеку і здоров'я оточуючих людей в процесі виконання будь-яких робіт чи під час перебування на території органів державної влади, підприємств, установ, організацій; в) знати і виконувати вимоги нормативно-правових актів з охорони праці, правила поведіння з машинами, механізмами, устаткуванням та іншими засобами виробництва; г) користуватися засобами колективного та індивідуального захисту; е) проходити у встановленому законодавством порядку попередні та періодичні медичні огляди; є) утримувати в порядку своє робоче місце, забезпечувати безпечне використання електроенергії та інших матеріальних ресурсів (цінностей); ж) суворо дотримуватись вимоги щодо заборони куріння тютюнових виробів на робочих місцях, сходах, у тамбурах, туалетах, складських та виробничих приміщеннях, крім спеціально відведених місць, обладнаних кімнат.

6. Державний нагляд за дотриманням законодавства про охорону праці державних службовців полягає у здійсненні уповноваженими органами державної влади цільового спостереження за підприємствами, установами і організаціями, на яких працюють державні службовці за дотриманням законодавства у сфері охорони праці.

7. Контроль за дотриманням законодавства про охорону праці – це особливий спосіб забезпечення законності та одночасно функцією, що полягає у здійсненні контролюючим суб'єктом спеціальних заходів щодо перевірки та обліку дотримання підконтрольним об'єктом вимог законодавства про охорону праці.

Ознаками контролю за дотриманням законодавства про охорону праці

державних службовців є те, що: він є засобом забезпечення законності; він є однією із найважливіших функцій держави; він здійснюється обмеженим колом суб'єктів, що наділені на те відповідними повноваженнями; його змістом є з однієї сторони складає діяльність, тобто здійснення обліку та перевірки дотримання законодавства про охорону праці, з іншої – сукупність повноважень контролюючих суб'єктів по здійсненню контрольних заходів; він передбачає здійснення комплексу контрольних заходів; результатом здійснення контрольної діяльності є прийняття певного рішення, припису.

8. До основних напрямів удосконалення правового регулювання охорони праці держслужбовців належать такі, як-от: а) забезпечення реального проходження державними службовцями інструктажів, навчання та перевірки знань з питань охорони праці; б) закріплення на законодавчому рівні обов'язку державних службовців проходити щорічний профілактичний медичний огляд, в тому числі і на туберкульоз, а також забезпечення дієвості виконання такого обов'язку; в) встановлення контролю за використанням внутрішньозмінних перерв для відпочинку службовців, які працюють з ЕОМ; г) прийняття окремого Закону України «Про охорону праці державних службовців» у зв'язку з специфікою та важливістю їх роботи.

9. Обґрунтовано необхідність застосування норм зарубіжних країн в сфері охорони праці державних службовців, зокрема:

– створення Комітету з охорони праці державних службовців на кшталт аналогічного органу в США сприятиме розвитку інституту громадського контролю за додержанням законодавства про охорону праці в державному секторі;

– запозичення досвіду Німеччини стосовно організації діяльності трудових судів в Україні забезпечить утворення реального механізму захисту порушених прав у сфері охорони праці державних службовців;

– врахування досвіду Японії щодо прийняття спеціального Закону України «Про охорону праці державних службовців в Україні»;

– запозичення передового досвіду Канади стосовно закріплення та реальної реалізації права державних службовців на страйк забезпечить ефективне здійснення вже давно розпочатої реформи державної служби в Україні;

– досвід РФ стосовно запровадження обов'язкової процедури диспансеризації державних службовців сприятиме покращенню здоров'ю таких працівників що позначиться на ефективності виконання ними своїх службових обов'язків.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Єфремов А.О. Принципи охорони праці державних службовців в Україні / А.О. Єфремов // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2013. – Спеціальний випуск. – С. 84–87.
2. Єфремов А.О. Поняття охорони праці державних службовців в Україні / А.О. Єфремов // Митна справа. – 2014. – № 5. – С. 167-172.
3. Єфремов А.О. Напрями оптимізації охорони праці державних службовців в Україні / А.О. Єфремов // Наука і правоохорона. – 2014. – № 2, ч. 2. – С. 142-148.
4. Єфремов А.О. Зарубіжний досвід охорони праці державних службовців / А.О. Єфремов // Форум права. – 2014. – № 4. – С. 84–87.
5. Єфремов А.О. Гарантії охорони праці державних службовців в Україні / А.О. Єфремов // International Scientific Journal Euro-American Scientific Cooperation: research articles / Responsible editors: Tonkyh S., Pryhodko N., Mintz A. - Hamilton, Canada: «Accent Graphics Communications», 2014. – Volume 7. – P. 17-21.
6. Єфремов А.О. Стан формування охорони праці державних службовців за сучасних умов / А.О. Єфремов // Дотримання прав людини: Сучасний стан правового регулювання та перспективи його вдосконалення: матеріали другої звітної Міжнародної науково-практичної конференції (5 березня 2015 р.). – К.: НАВС. – С. 73-74.
7. Єфремов А.О. Особливості історичного розвитку охорони праці державних службовців / А.О. Єфремов // Наукові дослідження сучасного законодавства України – прогрес юридичної науки ХХІ століття (м. Київ, 25-26 червня 2015 р.). – К. : Приватна установа «Науково-дослідний інститут публічного права», 2015. – С. 75-77.

АНОТАЦІЯ

Єфремов А. О. Правове регулювання охорони праці державних службовців в Україні. – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.05 – трудове право; право соціального забезпечення. – Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. – Дніпропетровськ, 2015.

Дисертацію присвячено системному та ґрунтовному аналізу сутності

правового регулювання охорони праці державних службовців в Україні. У роботі визначено поняття та ознаки охорони праці державних службовців в Україні. Досліджено історичний генезис правового регулювання охорони праці державних службовців. Увагу звернено на права та обов'язки державного службовця у сфері охорони праці, а також контроль за додержанням законодавства про охорону праці державних службовців.

Окрему увагу приділено висвітленню сучасного стану правового регулювання охорони праці державних службовців в Україні. Окреслено напрями удосконалення національного законодавства. Самостійним є вивчення зарубіжного досвіду щодо правового регулювання охорони праці державних службовців та шляхи запозичення для України. Внесено пропозиції щодо вдосконалення законодавства України у досліджуваній сфері.

***Ключові слова:** правове регулювання, охорона праці, державні службовці, прогалини, сучасний стан, зарубіжний досвід, контроль, обов'язки, гарантії охорони праці, принципи.*

АННОТАЦІЯ

Ефремов А. А. Правовое регулирование охраны труда государственных служащих в Украине. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.05 – трудовое право; право социального обеспечения. – Днепропетровский государственный университет внутренних дел. – Днепропетровск, 2015.

Диссертацию посвящено системному и обстоятельному анализу сущности правового регулирования охраны труда государственных служащих в Украине. В работе определено понятие и признаки охраны труда государственных служащих в Украине. Проведено исторический генезис формирования и развития охраны труда государственных служащих. Внимание обращено на права и обязанности государственного служащего в сфере охраны труда, а также контроль за соблюдением законодательства.

Предложено пути усовершенствования правового регулирования охраны труда такой специфической категории работников как государственные служащие. Такими направлениями являются: 1) обеспечение реального прохождения государственными служащими инструктажей, обучения и проверки знаний по вопросам охраны труда; 2) закрепление на законодательном уровне обязанности государственных служащих проходить ежегодный профилактический медицинский осмотр, в том числе и туберкулезом, а также обеспечения действенности выполнения такой

обязанности; 3) установление контроля за использованием внутрисменных перерывов для отдыха служащих, работающих с ЭВМ; 4) принятие отдельного Закона Украины «Об охране труда государственных служащих» в связи со спецификой и важности их работы.

Обосновано необходимость применения норм зарубежных стран в сфере охраны труда государственных служащих, в частности: 1) опыт Российской Федерации о введении обязательной процедуры диспансеризации государственных служащих будет способствовать улучшению здоровья таких работников что скажется на эффективности выполнения ими своих служебных обязанностей; 2) создание Комитета по охране труда государственных служащих вроде аналогичного органа в США будет способствовать развитию института общественного контроля за соблюдением законодательства об охране труда в государственном секторе; 3) заимствование опыта Германии по организации деятельности трудовых судов в Украине обеспечит образования реального механизма защиты нарушенных прав в сфере охраны труда государственных служащих; 4) учет опыта Японии относительно принятия специального Закона Украины «Об охране труда государственных служащих в Украине», который бы учитывал особенности трудовой деятельности государственных служащих; 5) заимствование передового опыта Канады относительно закрепления и реализации права государственных служащих на забастовку обеспечит эффективное осуществление уже давно начатой реформы государственной службы в Украине.

Особое внимание уделено освещению современного состояния правового регулирования охраны труда государственных служащих в Украине, и намечено направления совершенствования национального законодательства. Самостоятельным является изучение зарубежного опыта правового регулирования охраны труда государственных служащих та пути заимствования для Украины. Внесено предложения по совершенствованию законодательства Украины в исследуемой сфере.

***Ключевые слова:** правовое регулирование, охрана труда, государственные служащие, пробелы, современное состояние, зарубежный опыт, контроль, обязанности, гарантии охраны труда, принципы.*

ANNOTATION

Yefremov A. O. Legal regulation of labor protection of civil servants in Ukraine. – *The manuscript.*

Thesis is for the candidate degree of legal sciences in speciality 12.00.05 – labor law; social security law. – Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs. – Dnipropetrovsk, 2015.

The thesis deals with systematic and thorough analysis of the essence of legal regulation of the labor protection of civil servants in Ukraine. In the work the concept and features of labor protection of civil servants in Ukraine were defined. Examined historical genesis of legal regulation of labor protection of civil servants. The attention was paid to the rights and obligations of a civil servant in the labor protection sphere, as well as to the control over the observance of the law.

Special attention was paid to the examination of current state of legal regulation of labor protection of the civil servants in Ukraine and the directions for improvement of national legislation were outlined. A study of foreign experience of legal regulation of labor protection of civil servants and ways of borrowing it for Ukraine was self-reliant. Proposals for improving the legislation of Ukraine in the area of labor protection of civil servants.

Key words: *legal regulation, labor protection, civil servants, gaps, current state, foreign experience, control, obligations, labor protection guarantees, principles.*